

Zeleň na Horním náměstí v Olomouci

Komentář k námitkám autorů úpravy Horního náměstí v Olomouci (HŠH architekti, Praha) na rozmístění kontejnerů se stromy

Stromová zeleň na historických náměstích : ano či ne ?

Stromová zeleň (ale třeba i palmy, tráva, keře, růže, letničky, kytky na stožárcích apod.) na historických náměstích : ano či ne ? Přidal bych podobné téma : „Bylo dřív vejce, nebo slepice ?“ Miluji diskuse o otázkách, na něž neexistují (univerzální) odpovědi. A novináři v okurkové sezóně je milují především...

Ale na druhé straně : ona ta diskuse je sice nekonečná, ale nikoliv zbytečná.

O stromech na českých historických náměstích

Jezdíte rádi po českých historických městech a městečkách ? Vzpomeňte : v kolika z nich tvoří strom nebo stromy klíčový kompoziční prvek, akcent, zlidšťují měřítko, dodávají vlídnost, přinášejí ptáčí zpěv, nabízejí spočinutí na zastíněných lavičkách... Vsaďte se o co chcete, že ty stromy tam z 99 % „historicky“ nebyly. Neměly by se v rámci historické autenticity skácel, ptám se ?

Ideál historické pravdivosti („Stromy tady nikdy nebyly, tak tady být nesmí.“)

Diskuse o stromech na historických náměstích (ale jindy třeba diskuse o dlažbách, osvětlení, markýzách, odpadkových koších, vodních prvcích, letních zahrádkách, atd.) přece není diskusí o historické pravdivosti, o autenticitě : „Stromy tu nikdy nebyly, tak tady být nesmí.“ Vždyť na náměstích kdysi nebyla ani dlažba, ani elektrické osvětlení, ani odpadkové koše, ani restaurační zahrádky, ani tu nejezdila zásobovací vozidla. A z náměstí do volné krajiny bylo tenkrát, co by kamenem dohodil...

Znát perfektně historický vývoj prostoru, co tady bylo a co ne, je pro architekta který začíná uvažovat o jeho úpravě, klíčová informace. Ale povýšit tuto znalost na návod a ideál pro současnou funkční a prostorovou úpravu historického veřejného prostoru by nebylo ničím jiným, než památkářským fundamentalismem.

Ona totiž žádná zkosnatělá autenticita ani vlastně neexistuje - v živoucím prostoru, v němž se po staletí mění životní styl, vrství umělecké a kulturní názory, díky technickému rozvoji bez uzardění zvyšuje uživatelský komfort (nebo alespoň zvyšoval v dobách, kdy to ještě nebyl prohřešek, ale ctnost). Historický veřejný prostor byl a může být autentický jen v každém jednotlivém okamžiku - tu ve 14. tu v 19. a tu ve 21. století. Každá z těch autenticit musí ale vypadat jinak, to dá přece rozum... Potřeby lidí se od středověku také trochu změnily, přece.

Ideál té tzv. autenticity je ve skutečnosti „contradictio in adjecto“ – vždyť pravdivý a hodnověrný může být funkční historický veřejný prostor jedině tehdy, pokud v každé chvíli své existence 100 % naplňuje funkční požadavky a potřeby dané doby. Jinak se stane nudným a nefunkčním muzejním exponátem zapadajícím prachem, kterému se návštěvník raději vyhne. Když může.

Hodnota úpravy historického veřejného prostoru nespočívá v tom, zda se bude víc podobat úpravě z 19., či 18. století. Skutečná kvalita fungujícího historického veřejného prostoru spočívá v symbióze hodnoty navrstvených sedimentů myšlenek a umu našich předků a toho,

co jsme schopni do něj vložit my. Ale především a v první řadě : spočívá v dokonalé funkci reagující na soudobé potřeby jeho uživatelů ! Že je to zapotřebí dělat s vědomím a hlubokým respektem vůči zděděným hodnotám je samozřejmé.

O stromech na Horním náměstí v Olomouci

Argumentaci autorů současné úpravy („HŠH architekti, Praha) „proč stromy na Horním náměstí ne!“ znám. Nepostrádá logiku. Ale přesto bych byl na jejich místě trochu nervózní z toho, proč se tak krátce po realizaci jimi navržené úpravy osazují „kontejnery s mobilní zelení“. Říci, že za tím stojí pouze populističtí křupani z místní vlády, je ta nejednodušší reakce. Kéž by byla příčina pouze v takovém excesu, a nikoliv v podcenění některých funkcí Horního náměstí v Olomouci ze strany autorů.

Jeden příklad za všechny - bagatelizace letní výhně a srovnání Horního náměstí s náměstím sv. Marka v Benátkách : „...tam přece slunce žhne víc a přece tam žádné stromy nejsou,“ říkají autoři. Skutečně nejsou. Ale pokud vím, v Ostružnické ani v Riegrově ulici nešplouchá moře, ani nevlají stuhly gondoliérských slamáků. A ani olomoucká zasklená a zazděná podloubí nenabízejí podobně vlídnou stinnou náruč pro turisty a hudebníky promenádních orchestrů v liniových loubích po obvodu jako u tohoto italského náměstí, ani únik do chladivého přítmi bludiště uzounkých uliček či temnoty kostela sv. Marka...

Bylo by (bez hlubší úvahy) nekorektní říci že neumístění rostlých (žádných jiných – podle mě) stromů na Horním náměstí bylo chybou. Scénografický charakter obvodových stěn prostoru (vyžadující velký odstup pozorovatele a ničím nerušený pohled) a solitérní rozmístění výtvarných akcentů kašen a Sloupu Nejsvětější Trojice je nepřehlédnutelným rysem prostorové formy tohoto náměstí. A jeho narušení by mohlo znamenat nenahraditelnou ztrátu jeho identity. Ale co např. linie nehodnotné přízemní dostavby JV fasády radnice ? Co akcentace (např. symetrickou skupinou stromů) poněkud subtilní (a dnes asi nejfrekventovanější) Ariónovy kašny ? To jen tak pro provokaci... sochař a architekt Ivan Theimer a kolegové architekti Pavel Pospíšil a Tom Lampar a by mě asi společně zabili...

Chci jenom říci, že Horní náměstí tu bude i v době, kdy my a naše názory dávno překryje čas. A možná jeho střízlivou, ale také neodmyslitelnou součástí bude několik 100 let starých malokorunných stromů. Bez nichž by si lidé náměstí už vůbec nedovedli představit, a které budou samozřejmě památkově chráněny (:o)...

O náměstích...

V architektuře není nic veřejnějšího (snad kromě veř. WC) než náměstí, agora, fórum, square, площадь, piazza, place, ring, platz. Prostor pro setkávání a prodlévání, lhostejno, zda se přitom vyvolávají duchové lovu, řeší věci veřejné, cinká klíčky, opravuje, nebo se jen tak chytají lelky. Ten prostor tu byl dřív, než my architekti. A jen naše sebestřednost v nás vyvolává pocit, že jedině my máme právo rozhodovat a řídit jak bude veřejný prostor užíván, co tu být smí a co nesmí, zda připustíme, aby nám do toho politici, občané, hospodští, obchodníci, bezdomovci, skejťáci (tedy uživatelé veřejných prostor, kteří jsou si před zákonem rovni) mohli, či nemohli „pindať“.

Nezpochybňuji ani v nejmenší roli architekta – jako vizionáře životního stylu, koordinátora a strážce lidských hodnot. Ale musí se tak skutečně chovat. A ne zaměňovat tuto roli za arogantní a časově neomezené právo věta, vůči názorům uživatelů jeho díla.

Kritériem, že architekt odvedl dobrou práci, že vytvořil funkční a esteticky hodnotný prostor s nadčasovými parametry, není ani tak v tom, že získal nějakou cenu, jako v tom, že nikoho

ani nenapadne na něm po co nejděší dobu cokoliv měnit. Například umířovat kontejnery se stromy...

K autorským právům...

Aby bylo jasno : jsem 100 % pro, aby existovala ochrana autorských práv. Jsem pro, aby si kdokoliv jen tak „z plezíru“ nemohl přemalovat originál Mony Lisy jen proto, že – na rozdíl od Leonarda da Vinciho - ho ten její „úsměv-neúsměv“ irituje.

Ale zaručit zákonem nedotknutelnost v nějakém náhodném okamžiku petrifikované podoby veřejného prostoru, formujícího se po staletí myšlenkami a rukama desítek, stovek a tisíců lidí ? To je – jak nás utvrzuje ve svém písemném stanovisku ředitel Kanceláře a sekretář České komory architektů JUDr. PhDr. Jiří Plos – sice naprosto v duchu Autorského zákona, ale – podle mého nejhlubšího přesvědčení - nesmyslné a nemravné !

„...sděluji, že pouze a výlučně vám, jako autorům vítězného návrhu a autorům projektové dokumentace obnovy historického Horního náměstí v Olomouci přísluší provádět změny ... na dokončené stavbě ...a udílet souhlas k zásahům do dokončené stavby.“ (!!!), sděluje autorům současné úpravy náměstí („HŠH architekti, Praha).

Jinými slovy říká : Zrušte demokracii ! Rozpusťte městské zastupitelstvo ! Horní náměstí v Olomouci už není veřejným prostorem pro lidi v majetku Statutárního města Olomouc, ale „dokončenou stavbou“, „DÍLEM“. Dílem, které je majetkem HŠH architekti, bez jejichž souhlasu nejde nic. Co s tím ? Počkat do jejich smrti (aniž bych jim přál cokoliv zlého – dokonce si myslím, že svými tvůrčími výsledky patří nesporně mezi VIP současných českých architektů). Ale ani to by nepomohlo, autorská práva nekončí smrtí autora ...

Máme z toho my architekti mít dobrý pocit, jak stát hájí „vlastnická práva“ na naše myšlenky ? Já osobně z toho mám spíše mrazení v zádech. Nebo si dovedete představit, že nějaký primátor, rada, zastupitelstvo po podobné zkušenosti ještě někdy vyhlásí nějakou architektonickou soutěž na úpravu veřejného prostranství, parku, náměstí a že svěří nějakému architektovi zpracování projektové dokumentace ? S rizikem, že zbaví sebe, ale i všechny následující politické garnitury svéprávnosti v nakládání s majetkem, který jim byl a bude volbami svěřen do péče ? A že občané, jejich potřeby, právo vyjadřovat se k věcem veřejným se tak dostanou do „postavení mim hru“ ?
Byli by blázni. Pyrrhovo vítězství pro nás architektky, obávám se.

Jestliže architekt odvede dobrou práci, jestliže vytvoří funkční a esteticky hodnotný veřejný prostor s nadčasovými parametry, na němž nebude důvod po dlouhé roky cokoliv měnit, jestliže o tom dokáže přesvědčit uživatele svého díla - širokou veřejnost (= voliče a tudíž i politiky), pak není důvod opírat se o berličku autorských práv - u úprav veřejného prostoru krajně problematických. Jestliže je naopak zneuznalým géniem, kterého nikdo nechápe, pak ať nepracuje pro „polis“, ať neřeší veřejné prostory.

Stašek Žerava
V Olomouci , 20.06.2008